

тивності правової системи в цілому. Очевидно, що саме забезпечення правового прогресу як комплексного удосконалення правової системи покладається в основу оцінки якості правового реформування.

Подальшого вивчення та вдосконалення як у рамках юридичної науки, так і практики потребують питання впровадження нових правових засобів і підвищення якості їх застосування у зв'язку з правовим прогресом, формування теоретичних положень та практичних рекомендацій, результатом яких стане підвищення ефективності функціонування правової системи з врахуванням різноманітності правових засобів.

Використані джерела

1. *Воронцова А. В.* Правовий прогрес як індикатор розвитку правової системи / А. В. Воронцова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pap.in.ua/3_2014/4.pdf.
2. *Малько А. В.* Стимули и ограничения в праве / А. В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2004. – 250 с.
3. *Павлюков І. І.* Правові засоби у правовій системі суспільства / І. І. Павлюков // Альманах права. Ціннісно-правові засади сучасних інтеграційних процесів в Україні. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. – Вип. 5. – 603 с.
4. *Порівняльне правознавство* : підруч. / В. Д.Ткаченко, С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов ; за заг. ред. В. Д. Ткаченка. – Х. : Право, 2003. – 274 с.
5. *Воронцова А. В.* Правовий прогрес у контексті вдосконалення юридичної техніки (порівняльно-правовий вимір) / А. В. Воронцова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2013_1077_15_12.
6. *Луць Л. А.* Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти) / Л. А. Луць. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – 304 с.
7. *Тиунова Л. Б.* О системном подходе к праву / Л. Б. Тиунова // Советское государство и право. – 1986. – № 10. – С. 49–52.
8. *Алексеев С. С.* Общая теория права : в 2 т. / С. С. Алексеев. – М. : Юридическая литература, 1982. – Т. 2. – 360 с.

Павлюков І. І. Правові засоби, правова система і правовий прогрес: взаємодія і взаємозалежність

Стаття присвячена аналізу взаємодії таких категорій, як «правовий прогрес» і «правові засоби». Визначено поняття правових засобів і правового прогресу. Основна увага приділена удосконаленню правових засобів у межах правової системи. Досліджено особливості прояву правового прогресу на окремих рівнях правової системи. У статті викладені варіанти впровадження нових правових засобів. Наведено умови та застереження запозичення правових засобів з інших правових систем.

Ключові слова: правові засоби, правовий прогрес, правова система, рівні правової системи.

Павлюков І. І. Правовые средства, правовая система и правовой прогресс: взаимодействие и взаимозависимость

Статья посвящена анализу взаимодействия таких категорий, как «правовой прогресс» и «правовые средства». Определено понятие правовых средств и правового прогресса. Основное внимание уделено совершенствованию правовых средств в рамках правовой системы. Исследовано особенности проявления правового прогресса на отдельных уровнях правовой системы. В статье изложены варианты внедрения новых правовых средств. Приведены условия и предостережения заимствования правовых средств из других правовых систем.

Ключевые слова: правовые средства, правовой прогресс, правовая система, уровни правовой системы.

Pavliukov I. Legal means, legal system and legal progress: interaction and interdependence

This article analyzes the interaction between such categories as «legal progress» and «legal measures». The concept of legal measures and legal progress is determined. The main attention is paid on improving the legal measures within the legal system. The peculiarities of the legal manifestation of progress on the individual levels of the legal system. The article describes the options for the introduction of new legal measures. The conditions and warnings of legal measures from other legal systems is described.

Key words: legal measures, legal progress, legal system, levels of legal system.

УДК 340.1

*Богдан Романович Страшинський,
магістрант юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ПРАВА

Правовий прогрес як засіб відображення процесу вдосконалення всіх сфер життєдіяльності суспільства має складний як за змістом, так і формою прояву характер. Одним із його аспектів є вдосконалення наукових пошуків та аналіз правових категорій, що мають прикладний характер та фундаментальне значення. Однією з таких категорій є право як основа регулювання правопорядку на національному та

міжнародному рівнях [1, с. 5]. Складний характер і призначення права обумовлюють можливість його дослідження з різноманітних аспектів та сторін. Однією з них є функції права, які і визначають його призначення та місце в системі засобів соціального впливу.

Проблеми функціонального призначення є актуальними у науковому та практичному значенні, адже створюють уявлення про напрями впливу права на суспільні відносини та реальну його участь у забезпеченні суспільного порядку.

Норма права як юридична категорія була предметом наукового аналізу на рівні підручників та навчальних посібників. На монографічному рівні окремі функції права досліджені у працях А. Алпатова, Р. Бурганова, Д. Головачова, С. Дробязко, О. Лоцихіна, О. Несімко, Т. Орехової, І. Ситара, В. Шкредова, Ю. Шемшученка та ін. Теоретичну основу публікації становлять праці вітчизняних учених: В. Дудченко, Г. Знаменського, Ю. Оборотова, Н. Оніщенко, О. Петришина, П. Рабіновича, О. Скакун, Т. Тараконич та ін. Проте у сучасній юридичній науці відсутні комплексні загальнотеоретичні дослідження функціонального призначення права.

Метою публікації є формування концепції функціонального призначення сучасного права, аналіз доктринальних підходів до його розуміння і встановлення змістовного наповнення напрямів правового впливу.

Вплив права на суспільство є різноманітним залежно від його змісту, форм прояву, мети та історичного етапу суспільного розвитку. Аналіз особливостей функціонального призначення права підтверджує прогресивність як на рівні уявлень доктринального розуміння, так і практичного спрямування. Переконалися у справедливості такого висновку можливо, перш за все, на доктринальному рівні уявлень про функції та функціональне призначення права. Для цього порівнюємо уявлення, що панували у радянській та є наявними у сучасній вітчизняній загальнотеоретичній науці. Юридичний словник 1953 р. не містить окремого визначення функцій права та обґрунтовує це поняття в аспекті розуміння права. Однак наявною є заідеологізованість розуміння функцій права, що засновуються на базисних відносинах, відображають волю пануючого класу, належать до надбудови та мають соціалістичне спрямування [2, с. 482–483]. У 1984 р. побачив світ юридичний енциклопедичний словник, в якому в межах визначення права окреме місце займає аналіз його функцій. Повністю підтримуючи згадане вище визначення, аналізоване дещо розширює уявлення про функції права, доповнюючи його показником правового положення особи у суспільстві, завданням охорони її інтересів та показником оцінки розвиненості і демократичності правової системи [3, с. 272]. Юридична енциклопедія 1997 р. навіть у визначенні права не згадує про його функції, однак акцентує на виокремленні права в об'єктивному та суб'єктивному значенні [4, с. 242].

Існуючі у сучасній теоретико-правовій науці визначення функцій мають різноманітний характер, що надає можливість їх розподілу на різноманітні групи залежно від мети, завдань та уявлень про них.

Одні вчені вбачають у функціях права основні напрями впливу права на суспільство з метою упорядкування, охорони та захисту суспільних відносин. Саме таке поняття функцій права обґрунтовує О. Скакун [5, с. 235]. Не заперечуючи проти такого визначення, В. Лазарєв акцентує увагу на різновидах функцій, на загальносоціальному та спеціально-юридичному впливі [6, с. 157].

На властивостях, іманентних праву, наголошує Т. Радько, вбачаючи під функціями засіб характеристики права як якісно самостійного соціального феномена [7, с. 73]. О. Дашковська визначає функції як засоби реалізації завдань держави та підтвердження її динамічного характеру [8, с. 94]. Функції як засіб акумулювання якостей права, що впливають з його якісної самостійності як соціального феномена, визначає Н. Оніщенко [9, с. 171–172]. Таку ж позицію обґрунтовує А. Кучук, поєднуючи у функціях соціальне призначення права та напрями його впливу [10, с. 148]. В. Іванов пов'язує функції права з роллю, яку воно виконує у суспільстві, основним спрямуваннями правового впливу на суспільні відносини з метою їх врегулювання [11].

Цікавою є думка В. Синюкова про соціально-культурний вимір функцій права, які є правовою характеристикою соціокультурної діяльності суспільства та окремих її напрямів [12, с. 203]. Дещо розширює уявлення про функції В. Оксамитний, наголошуючи на їх залежності від сутності права та призначення у суспільстві. Саме функції права відображають основні риси права, напрями його активного впливу, стабільність права [13, с. 346].

Підсумовуючи наведені визначення, можна зробити висновок про те, що майже віковий досвід активного використання поняття «функція права» не дозволяє констатувати наявність єдиного підходу на цю проблему [14, с. 293]. Квінтесенцією існуючих визначень є характеристика функцій права як соціального призначення права чи як напрямів правового впливу. Хоча потрібно наголосити на залежності цих категорій, оскільки соціальне призначення права визначається напрямом впливу, які, в свою чергу, втілюють соціальне призначення права. На нашу думку, поняття функцій права повинно відображати природу та мету права. Уявляється можливим визначити їх як напрями впливу права на суспільство з метою його упорядкування, що визначають особливості права як різновиду соціальних норм.

Важливим для розуміння сутності функцій права є виокремлення їх особливостей як правової категорії. Узагальнюючи існуючі погляди на цю категорію, ми визначаємо прогресивні зміни як у сутності, так і змісті. Вони полягають у переході від класового, політичного розуміння функцій права до соціального, демократичного. У сучасній теоретико-правовій науці найбільш дослідженими є такі особливості функцій права:

- вони обумовлені сутністю права і визначаються його призначенням у суспільстві [5, с. 238; 9, с. 172; 10, с. 148];
- характеризують напрям впливу права на суспільні відносини [9, с. 172];
- відображають суттєві, головні риси права [15, с. 153];
- мають динамічний характер [10, с. 143];
- є стабільними, безперервними в їх дії [15, с. 133];
- забезпечують порядкування суспільних відносин у повній відповідності з задумом нормотворця [6, с. 238–239];
- наявність відповідного арсеналу правових способів [6, с. 239];
- це активний вплив права на суспільство [7, с. 73];
- засіб забезпечення управління суспільством [14, с. 133];
- реалізуються шляхом встановлення дозволеної та обов'язкової поведінки [15, с. 213].

На нашу думку, ці ознаки визначають особливості функцій права як юридичної категорії, що має фундаментальний характер. Однак перелік цих ознак потребує доповнення, а саме:

- функції права є засобом реалізації його завдань;
- вони закріплюються нормативно;
- є засобом відображення регулювання та охорони суспільних відносин;
- забезпечує перехід від необхідного у суспільних відносин до дійсного;
- це напрями впливу науково-пізнавального характеру, оскільки забезпечують науковий аналіз сутності і призначення права;
- це напрями впливу навчального характеру, оскільки забезпечують формування професійних знань юриста;
- це напрями впливу практично-прикладного характеру, оскільки визначають практичну дію права;
- це засіб визначення взаємодії суспільства, держави та права;
- це засіб гарантування верховенства права;
- це засіб відображення і закріплення прогресивних тенденцій у правовій сфері.

На нашу думку, важливого значення для характеристики функцій права має їх класифікація. Найбільш поширеними функціями права, на які вказують більшість науковців, є загальносоціальні та спеціально-юридичні. Якщо з приводу аналізу загальносоціальних функцій не виникає наукових розбіжностей і вчені виокремлюють інформаційну, комунікативну, ідеологічну, культурну, оціночну [5, с. 239; 8, с. 95; 11, с. 47], то спеціально-юридичні функції права сприймаються вченими по-різному. Попри виокремлення регулятивної та охоронної функції права, обґрунтовується можливість існування й інших спеціально-юридичних функцій права. Так, О. Скакун обґрунтовує можливість виокремлення захисної (відбудовної) функції, метою якої є встановлення і гарантування державою засобів юридичного впливу, пов'язаного із спричиненням шкоди суб'єктом права, посяганням на їх правовий стан [5, с. 240]. Т. Радько виокремлює у ролі неосновних спеціально-юридичних функцій компенсаційну, що відображає роль права як засобу поновлення соціальної справедливості; обмежувальну, що встановлює певні правові обмеження щодо правового впливу та поведінки суб'єктів; поновлюючу, що спрямована на поновлення порушених прав і обов'язків суб'єктів [7, с. 84–86]. Д. Мекінський обґрунтовує комунікативну функцію права, що забезпечує людське спілкування у сфері права, яке забезпечується системою засобів та методів правового регулювання [14, с. 135]. О. Васильєв обґрунтовує систему похідних від основних спеціально-юридичних функцій, а саме:

- похідні від основних функцій галузей права (функція закріплення прав і свобод людини та громадянина в конституційному праві);
- похідні від основних і галузевих функцій правових інститутів (функція інституту громадянства в конституційному праві);
- похідні від основних, галузевих функцій та правових інститутів функції окремих норм права (установча функція норм конституційного права [11, с. 48–49]).

Досить оригінальним є виокремлення напрямів регулятивної функції, обґрунтоване С. Погребняком. Це:

- забезпечення суспільного компромісу і досягнення справедливого балансу інтересів, що полягає у виробленні взаємовигідних умов спільного існування, узгодження різноманітних інтересів;
- організація поведінки членів суспільства, що здійснюється шляхом встановлення типів поведінки, соціально допустимих меж поведінки, процедур реалізації норм;

– закріплення соціальних статусів і соціальної структури, що забезпечує можливість встановлення прав і обов'язків суб'єктів права, надання правової форми різноманітним організаційним структурам;

– установлення засобів і процедур розв'язання соціальних конфліктів, що забезпечують ефективні інструменти припинення існуючих і попередження можливих конфліктів як у публічній, так і у приватній сфері [8, с. 95–96].

А. Кучук у системі спеціально-юридичних функцій, окрім компенсаційної, відновлювальної та обмежувальної функції, виокремлює інформаційну, що полягає у наданні суб'єктам права інформації про зміст прав і обов'язків, варіанти дозволеної та забороненої поведінки та форми і види відповідальності за протиправні діяння [10, с. 153–154]. Деякі вчені відносять поновлювану, компенсаційну, інформаційну та обмежувальну функції до соціальних функцій права [9, с. 183–184].

Власну класифікацію функцій права має І. Ситар. Учений пропонує виокремити в системі функцій позитивного права науково-пізнавальну, пріоритетно-формулюючу, енциклопедично-рекомендуючу, владно-профілактичну. Аргументація такого поділу засновується на традиційній класифікації та відображенні еволюції формування норм права [16, с. 16].

Необхідно наголосити на можливості виокремлення як додаткових спеціально-юридичних функцій виховну, що забезпечує свідому повагу до права та можливість досягнення власних інтересів шляхом правомірної діяльності суб'єктів; оціночну, що забезпечує уявлення про правомірний чи протиправний характер правової поведінки суб'єкта; каральну, що забезпечує правомірне застосування юридичної відповідальності; ціннісну, що визначає основні аспекти цінності права як державно-владного засобу впливу суспільства.

Необхідно зазначити, що вчені вкладають різноманітний зміст в основні спеціально-юридичні функції права.

О. Скаун надає власне визначення регулятивної закріплювальної функції права як фіксування основних прав і свобод, компетенції державних органів і посадових осіб. Регулятивна, стимулююча є засобом забезпечення розвитку бажаних відносин, стимулювання активної поведінки суб'єктів права. Охоронна функція визначається як засіб установлення і гарантування державою профілактичних і запобіжних заходів, порядку їх накладення і виконання, що мають на меті усунення шкідливих, небажаних для суспільства відносин, їх обмеження та охорону [5, с. 240].

О. Петришин розглядає регулятивну функцію як таку, що спрямована на закріплення суспільних відносин або забезпечення їх розвитку. У здійсненні регулятивної функції, на його думку, особливого значення набуває конституційне закріплення форм власності й основних політичних інститутів, що існують у суспільстві. Завданням охоронної функції права вчений вбачає здійснення впливу на суспільні відносини шляхом поступового витиску тих явищ, які є небажаними для суспільства. Ця функція здійснюється задля охорони особистості і суспільної безпеки з допомогою встановлення заборон та негативних наслідків порушень, шляхів виконання прийнятих щодо правопорушників рішень [8, с. 94].

О. Зайчук і Н. Оніщенко, говорячи про особливості регулятивної функції, перш за все виокремлюють установлення нею позитивних правил поведінки в сфері організації суспільних відносин, координацію соціальних взаємозв'язків.

Регулятивна статична функція виражається у впливі права на суспільні відносини шляхом їх закріплення у тих чи інших правових інститутах. Регулятивна динамічна функція знаходить вираз у впливі права на суспільні відносини шляхом оформлення їх руху (динаміки) і втілена, наприклад, в інститутах цивільного, адміністративного, трудового права, що опосередковують процеси в економіці й іншій сферах суспільного життя. Охоронну функцію вони розуміють як обумовлений соціальним призначенням напрям правового впливу, спрямований на охорону загальнозначущих, найбільш важливих економічних, політичних відносин, подолання явищ, сторонніх даному суспільству [9, с. 180–181].

Визначене вище обумовлює правомірність таких висновків:

– функції права є проявом іманентних специфічних його якостей, що визначають право як самостійний соціальний феномен;

– прогрес розуміння функцій права полягає у зміні пріоритетів від ідеологічної заангажованості до плюралізму поглядів та подоланні заполітизованості наукового обґрунтування функціонального призначення права;

– динамізм розвитку суспільства обумовлює динаміку правових функцій, що виявляється у появі нових напрямів діяльності і впливу права та зміні змісту існуючих в аспекті забезпечення природних прав людини.

Використані джерела

1. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редколегії). – К. : Українська енциклопедія, 2003. – Т. 5. – 733 с.

2. *Юридический словарь*. – М. : Государственное издательство юридической литературы, 1953. – 776 с.
3. *Юридический энциклопедический словарь*. – М. : Советская энциклопедия, 1984. – 415 с.
4. *Тихомирова Л. В.* Юридическая энциклопедия / Л. В. Тихомирова, М. Ю. Тихомиров. – М. : Издание г-на Тихомирова М. Ю., 1997. – 526 с.
5. *Скакун О. Ф.* Теорія права і держави : підруч. / О. Ф. Скакун. – К. Алерта ; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 520 с.
6. *Лазарев В. В.* Проблемы общей теории *ius* : учеб. для магистров / В. В. Лазарев. – М. : Норма; ИНФРА-М., 2012. – 656 с.
7. *Общая теория государства и права. Академический курс* : в 3 т.– М. : НОРМА, 2010. – Т. 2. – 816 с.
8. *Теорія держави і права* : підруч. / за ред. О. В. Петришина. – Х. : Право, 2014. – 368 с.
9. *Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції)* : навч. посіб. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 400 с.
10. *Теорія держави і права* : підруч. – К. : Ун-т сучасних знань; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Ліра ЛТД, 2014. – 468 с.
11. *Теорія права та держави* : підруч. – Х. : Одісеї; 2007. – 448 с.
12. *Синюко В. И.* Российская правовая система / В. И. Синюков. – Саратов : Полиграфист, 1994. – 496 с.
13. *Оксамытний В. В.* Теория государства и права : учеб. / В. В. Оксамытний. – М. : НМПЭ-ПАБЛИШ, 2004. – 563 с.
14. *Теория государства и права* : учеб. / отв. ред. А. В. Малько. – М. : КНОРУС, 2011. – 400 с.
15. *Проблемы теории государства и права* : учеб. / М. И. Абдулаев, С. А. Комаров. – СПб. : Питер, 2003. – 576 с.
16. *Ситар І. М.* Онтологічні функції права : моногр. / І. М. Ситар. – Л. : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2003. – 240 с.

Страшинський Б. Р. Теоретико-методологічні аспекти аналізу функціонального призначення права

Метою публікації є формування концепції функціонального призначення сучасного права, аналіз доктринальних підходів до його розуміння та встановлення змістовного наповнення напрямів правового впливу.

Аналізується функціональне призначення права, з'ясовується сутність доктринальних підходів до його розуміння, а також встановлюється змістовне наповнення напрямів правового впливу. З'ясовується зміст регулятивної, охоронної та специфічної функцій права, їх роль у забезпеченні природних прав людини.

Ключові слова: регулятивна функція права, охоронна функція права, права людини.

Страшинский Б. Р. Теоретико-методологические аспекты анализа функционального назначения права

Целью публикации является формирование концепции функционального назначения современного права, анализ доктринальных подходов к его пониманию и установления содержательного наполнения направлений правового воздействия.

Анализируется функциональное назначение права, определяется сущность доктринальных подходов к его пониманию, а также исследовано содержательное наполнение направлений правового влияния. Определено содержание регулятивной, охранительной и специфической функций права, их роль в обеспечении природных прав человека.

Ключевые слова: регулятивная функция права, охранительная функция права, права человека.

Strashinsky B. Theoretical and methodological aspects of the analysis of the functional purpose of law

The aim of the publication is the formation of the concept of the functional purpose of modern law, the analysis of doctrinal approaches to understanding and establishing substantive content areas of legal action.

We analyze the functionality of law, Essence doctrinal approaches to understanding and established the substance of the legal areas of influence. It turns out the contents of regulatory, security and law specific functions, their role in securing natural rights.

Key words: regulatory function, the security function of law, human rights.